

O pravu.

Dr. Jeso Jurkovič

Pod naslovom »Sodobno prirodno in pozitivno pravo s posebnim ozirom na francoski pravni objektivizem« je priobčil dr. Gorazd Kušej v petih številkah 26. letnika (1931/32) »Časa« razpravo, ki ima po njegovi izjavi predvsem namen, da poda kratek pregled francoskega pravnega objektivizma in da poleg tega mimogrede opozori na ta ali drugi problem pravne filozofije. Vendar razprava ni samo informativna, ker zavzema pisatelj nasproti posameznim problemom kakor so: pojem prava, pozitivno in naravno pravo, odnos med pozitivnim in naravnim pravom itd. kritično stališče in skuša priti do lastnih dognanj. Ker so omenjali pri nas francoski objektivizem bolj posamič, morda ne bo nezanimivo, če podam v glavnih obrisih vsebino Kušejeve razprave in pridam par lastnih opazk.

I.

V uvodu navaja pisatelj, s kakšnimi vprašanji se peča danes pravna filozofija. To so: pojem in ideja prava, pravilnost prava in odnos prava do sile in morale. Nato ugotovi, da je iskala naravnopravna šola bistvo in pojem prava v človeški naravi, pozneje pa so iskali rešitev tega vprašanja v samem pravu. Danes išče velik del pravnih filozofov pojem in bistvo prava v izvoru prava. Tu se mu zdita zlasti zanimiva francoska objektivista Duguit in njegov učenec Bonnard.

Ko opredeli prirodno pravo kot pravni red, ki ne izvira iz človeške volje, ki ga torej človek ne ustvarja, ampak je človeku objektivno dan, pozitivno pravo pa kot pravo, ki je posledek človeške volje, si stavi vprašanje: kakšen je odnos med naravnim in pozitivnim pravom? Ker pa daje ali vsaj priznava vse pozitivno pravo država: ali država res tudi ustvarja to pravo, ali pa je to pravo po svoji veljavi nekaj od države neodvisnega, kar se državi obvezno vsili? To vprašujemo povsod, kjer iščemo izvor prava neodvisno od države. In neodvisno od države ga iščejo francoski objektivisti.

Nato navaja pisatelj običajno nemško in francosko koncepcijo prava. Po nemški koncepciji je pravo subjektivna pravica države, ki daje z njim norme za ravnanje svojih državljanov. Država torej ustvarja pravo. Francoski teoriji pa je pravo izraz občne, suverenske volje naroda; ta narod-

na volja pa je omejena po prirojenih temeljnih pravicah, ki so neodsvojljive. Tako je po nemški teoriji pravo izraz državne volje, po francoski pa izraz suverenskega naroda.

II.

Nemška koncepcija države kakor tudi francoska koncepcija naroda sta se zdeli Duguitu nerealni, metafizični in vsled tega nesprejemljivi; zato je zahteval, da se mora gledati na vprašanje prava izkustveno, realno: odtod oznaka njegove metode kot »realistične«.

Duguit vidi, da so posamezniki v vzajemnih odnosih: ti odnosi tvorijo socialno življenje. Ti odnosi pa se ne ravnaajo po fizičnem zakonu vzročnosti, ampak po smotrenosti. Pravila pa, ki urejajo te odnose, imajo svoj izvor v družabnosti, ki jo nosi vsak človek nujno v svoji zavesti. Nujnost te družabne zavesti pa je posledica tega, da človek lahko zadosti večini svojih potreb samo v družbi. Pravila, ki izhajajo iz tega nujnega sožitja, ki urejajo te družabne odnose, so socialna, ekonomska in pravna. Kateri znak pa da pravilu značaj pravnega pravila?

Formalni znak pravne norme je v njeni izsiljivosti. Da pa je možna taka izsiljivost prava, je vzrok v tem, ker je pravo v individualni zavesti množice, ki dopušča, da se izvede proti kršilcu norme socialna reakcija. Materijalni znak prava pa je prepričanje množice, da zadosti norma čustvu družabnosti in pravičnosti: to čustvo šele zagotovi normi socialno prisilnost. Vsebina pravne norme je torej ta, da naj se stori vse za ustvaritev družabnosti in naj se ne stori nič proti družabnosti. Ker pa ima vsak človeku potrebo po socialni vzajemnosti, se pravna norma človeku vsili, je nekaj objektivnega, od človeške volje neodvisnega, neodvisnega tudi od pojma države. To moderno naravno pravo temelji v golih socialnih dejstvih, ki so dana po naravi.

Kako pa je sedaj razmerje tega naravnega do pozitivnega prava?

Država, ki pomeni Duguitu monopol sile, mora zagotoviti izvrševanje pravil, ki jih je spoznala množica za pravna. Obenem je poklicana država, da s svojo zakonodajno funkcijo ugotavlja pravna pravila. Država torej ne ustvarja prava in ga ne more ustvarjati, kajti zakon je samo konstatacija že obstoječega pravnega pravila in črpa svojo veljavnost samo iz dejstva, da ustreza njegova vsebina naravnemu pravu. To naravno pravo pa je objektivno zato, ker je v pravnem sistemu primarno pravilo, ne pa subjektivna pravica, in ker je osnovano to pravo na socialnih dejstvih, ki

so realna. Zakon, ki ne bi bil v skladu z naravnim pravom, bi bil gola samovolja vladajočih.

Ali je dovoljeno upreti se takemu zakonu?

Tukaj Duguit ni več tako jasen. Proti nasilnemu opresivnemu zakonu dopušča upor: za to ima osnovo v deklaracijah človeških pravic iz l. 1789. in 1793. Ta upor pa je ostal samo v deklaracijah in ni bil nikjer pozitivno urejen, ker bi to pomenilo anarhijo. Če poleg tega dopušča Duguit pasivni odpor proti zakonu, ne pomeni to nič, ker se tak upor sploh ne da zabraniti. Prav tako je brez pomena, če dopušča na podlagi interpretacije francoskega kazenskega zakonika obrambni odpor proti nezakonitim dejanjem državnih organov, kajti obrambni odpor proti zakonu si je težko misliti — ali pa je to kvečjemu pasivni odpor.

Poleg tega pa vnaša Duguit v svoj pravni sistem ublažitve, ki izključujejo ne samo vsak konflikt med njegovim naravnim ali objektivnim in pozitivnim pravom, ampak pomenijo vsaj implicite priznanje samo pozitivnega prava. Taka ublažitvev je prvič trditev, da utegne pravilo, ki sicer še ni v zavesti množice, pa ga izda zakonodajec, postati pozneje pravno, ko se uvidi njegova potrebnost; drugič pa potrebna domneva, da ustreza zakonu pravu in da mu gre vsaj začasna pokorščina; ta pokorščina ni nevarna, ker zakon ne bo učinkovit, če res ne ustreza pravu. Končno loči Duguit pravna pravila v normativna in tehnična, kar nas tukaj dalje ne zanima, kar pa samo še podčrtava veljavnost pozitivnega prava.

Po drugi poti je šel Duguitov učenec Bonnard. Bonnard izhaja od pojma smotra. Med raznimi smotri so tudi taki, ki skušajo uresničiti ideale. Bistvo idealov pa je, da so obligatorni, zato morajo biti tudi norme, ki se nanašajo na njih uresničenje, obligatorne, kategorične: in ker skušajo ostvariti ideale, dobijo s tem te norme idealno vrednost. Človek pa ima dva taka ideala: to sta idealni notranji, individualni in idealni socialni človek. Norme, ki se nanašajo na socialni ideal, so pravne. Ker stoji individualni človek nad socialnim, se mora podrediti pravo morali.

Ta pojem prava je neodvisen od človeške volje, neodvisen pa tudi od pojma države, zato je težko mogoč konflikt med Bonnardovim objektivnim in državnim pozitivnim pravom. Bonnard tega konflikta tudi nikjer ne načenja.

III.

Analiza in kritika objektivistične teorije kažeta piscu, da vprašanje po izvoru prava ne vede do zadovoljive dolo-

čitve pojma prava, ker dobimo po tej metodi dve vrsti prava: naravno ali objektivno in pozitivno pravo. Če pa se vprašamo po odnosu obeh vrst prava, vidimo, da se končno vsaj implicite priznava samo veljavnost pozitivnega prava (Duguit), vsled česar postane naravno pravo brez pomena, ali pa se vprašanje odnosa sploh ne reši (Bonnard): kjer potem ne vemo, katero pravo je veljavno.

Ker se torej z izvorom prava ne da določiti pojem prava, se vpraša pisec, kakšna je funkcija prava. Pravo ima socialno funkcijo, svrha prava je, da omogoča družbo. Družba pa obstaja na vzajemnosti. Ta vzajemnost se izraža v miselni kategoriji sredstvo-smoter. Smoter enega je drugemu sredstvo in obratno. N. pr.: kadilec hoče tobak, trafikant denar. Smoter trafikanta, to je denar, porabi kadilec za svoje sredstvo, da doseže svoj smoter, to je, tobak; trafikant pa porabi smoter kadilca, to je tobak, za sredstvo, da doseže svoj smoter, denar. Ker bi vodilo to izrabljanje smotrov za sredstva do samovolje, so potrebne norme, ki urejajo smotre in sredstva. Te norme so pravo. Te norme označuje pisec s Stammlerjem kot hotenje. Ali je ta oznaka posebno srečna ali ne, je tukaj brez pomena, mimogrede omenim, da Stammler vedno in vedno poudarja, da to hotenje ni nobeno empirično hotenje, ampak samo čista miselna kategorija. Že to poudarjanje kaže, da izraz ni prav nedvoumen. Po tej terminologiji je pravo trajno, vrhovno, nedotakljivo, socialno vežeče hotenje.

Ta oblika prava pa seveda še ni eksistentno, zaznavno pravo, ki velja v določenem času na določenem kraju. Veljavno pravo mora imeti konkretne vsebinske določbe. Te določbe pa se spreminjajo, zato je pozitivno pravo nekaj relativnega. Te določbe morajo biti učinkovite: imeti morajo za seboj silo. Tak nosilec sile je trdno organizirana družba; tip take družbe pa je država. Zato je nujno, da država oblikuje pravo. To oblikovanje pa mora biti dokončno, ne sme obstajati noben dvom, ali so te norme pravo ali ne, kajti s tem bi bila omajana vsaka stabilnost in varnost. Na tej točki postanejo omahljivi naravnopravni teoretiki in skušajo tudi s svojih stališč legitimirati pozitivno pravo.

Dasi ni mogoče priznati naravnega prava za veljavno, mu vendar priznava pisec velik pomen v vprašanju vsebinsko pravilnega prava. Naravno pravo naj preskuša vsebino pozitivnega prava, ali ustreza pozitivno pravo vsakokratnemu socialnemu življenju. Tako prirodno pravo pa je istovetno s socialno filozofijo.

To je v obrisih vsebina avtorjeve analize in sinteze. Da že samo analiza ni bila lahka, se vidi n. pr. iz tega, da obsega samo Duguitov »Traité« pet knjig in vsaka knjiga okrog 1000 strani. Poleg tega so navedeni v opombah s karakterističnimi citati: Kelsen, Le Fur, Krabbe, Gény, Tarnheyden itd., ki jih je moral pisec predelati. Študija je lep prispevek k naši pravnofilozofski literaturi.

IV.

Če dodam Kušejevi študiji par lastnih opazk, se te ne tičejo študije, tudi ne posameznih avtorjev, ampak samo problemov.

Kušej podčrtava, da je odbijala Duguita tradicionalna nemška in francoska koncepcija pojma prava: pri nemški, ki ji je pravo izraz državne volje, ga je odbijala logična nemožnost, da bi pravno omejil državno vsemogočnost; pri francoski koncepciji pa, ki ji je pravo izraz suverenske narodne volje, ki je omejena po temeljnih, prirojenih pravicah, so se mu zdele te temeljne pravice kot izraz naravnega prava nekaj popolnoma nerealnega. Ali pa je prišel Duguit pri poskusu omejitve države do realnejših izsledkov? In: ali je omejitev državne vsemogočnosti sploh pravnofilozofski ali samo tehniški problem?

Temeljne pravice so politično izraz liberalističnega naziranja, da je svoboda poedinca načelno neomejena, državna oblast pa načelno omejena. To je brez dvoma naravno pravo. Ampak ali so Duguitova normativna pravila, ki se vsilijo poedincu in državi, kaj drugega kot čisto liberalistično naravno pravo? Zato mislim, da je najprecizneje označil v idejni smeri Duguita Bonnard v nekrologu, ko je zapisal: »En effet — et c'est là un point essentiel pour qui veut comprendre son coeur — il y avait en lui (scil. Duguit), à côté du positiviste, un grand bourgeois libéral: bourgeois non dans le sens péjoratif, mais dans le sens élevé du mot.« »Resnično — in tu je bistvena točka za vsakogar, ki hoče razumeti njegovo srce — Duguit je bil poleg pozitivista velik liberalni buržoa: ne buržoa v slabem ampak v najbolj vzvišenem smislu besede.« Seveda ne mislim s tem morda kratiti zaslug liberalizma: nasprotno sem prepričan, da jih ima za politično osvoboditev poedinca več kot vse dosedanje politične struje. Tudi ni potrebno posebej omenjati, da ne nameravam s tem odrekati Duguitu njegove veličine in zaslug. Vprašanje o omejitvi vsemogočnosti države pa je samo tehniški problem. Seveda, če se gleda na državo kot na nekaj nadčloveškega, se zdi omejitev težavna, kajti obvez, ki si

jih danes da, se lahko jutri osvobodi. Če pa gledamo na državo realistično in vidimo tiste, ki vladajo, in tiste, ki so vladani, je problem drugačen in se kaže pod različnimi režimi različno. V absolutnih monarhijah je vladarjeva volja — suprema lex. Tukaj je pravna omejitev težavna, dasi je faktično po navadi bila zelo efektivna. Poglejmo pa nasproti demokratično državo, kjer vsaj po teoriji izhaja oblast iz naroda: tukaj je potrebna trdna ustava, ustavno sodišče, sodišče za ministre ter upravno sodišče; in obe oblasti je moči poljubno omejiti. Sodno oblast puščam ob strani. Tukaj ni nobenega pravnofilozofskega problema, kvečjemu socijološki problem politične moči.

Drugo vprašanje, ki se mi zdi da povzroča mnogo zmot, je trditev, da je pravo »Sollen« v nasprotju s fizičnim svetom, ki je »Sein«. Za ta »Sollen« in »Sein«, ki ga Francozi in Angleži po navadi ne prevajajo, se je začel pri nas vdolmačevati neokoseskizem: najstvo in kajstvo. Pravne norme so torej nekaj, kar »naj« se vrši, fizični svet pa je tisti, kjer »se« kaj vrši. V pravu »naj« bi torej sledilo nemu dejstvu drugo, v fizičnem svetu pa nujno »sledi« učinek vzroku.

Neglede na to, da je tistim, ki so tako ostro oddelili najstvo od kajstva, delalo precej preglavic, kako bi zopet združili ti dve kategoriji, zanima nas samo vprašanje: ali so pravne norme res najstvo?

Vzemimo n. pr. tatvino: kazenski zakon določa, kaj je tatvina in kakšna kazen je določena zanjo. Kazenski postopnik pa določa postopek pri izrekanju kazni. Kje je tukaj najstvo? Tukaj so sama kajstva, zgolj ugotovitve. Neko najstvo moremo videti samo implicite. V fizičnem svetu sledi nujno vzroku učinek, v pravu pa ne sledi nujno tatvini kazen: tat se lahko tudi odtegne sodišču. To najstvo bi imelo torej samo ta smisel, da se tat sicer ne kaznuje vselej, vendar »naj« bi se kaznoval vselej. Pogodbe in druge obveznosti se ne izpolnjujejo vedno, a naj bi se itd. V formulah izraženo bi se to potem reklo: fizični zakon ima formulo: če je a, je b, juridični pa: če je a, naj bo b. Ampak ta »naj« je samo impliciten in ga ne najdemo izrečno v pravnih normah, zato bi bilo nekoliko čudno, da bi se označevalo pravo po zgolj implicitnem znaku. In se tudi ne.

Če se trdi, da je pravo neko najstvo, se misli na drug »naj«. Če vzamemo zopet za primer tatvino, je juridična norma ta-le: to in to je tatvina in se kaznuje tako in tako. Ali hipotetično: če kdo krade, se kaznuje tako in tako. To je juridična norma, ali kakor jo imenujejo nekateri: primarna norma. Tej primarni normi pa moremo dodati sekun-

darno, tako da bi se glasili normi zvezani: ljudje naj pošteno žive in naj ne kradejo; tatvina pa je to in to in se kaznuje tako in tako. Ampak te sekundarne norme zopet ni najti med pravnimi normami, in če jo srečamo tu in tam, je čisto odveč. Ta sekundarna norma pa je, vsaj po večini, etična zapoved. Iz etičnega najstva pa ne sledi še juridično najstvo, kakor ne sledi iz njega fizično kajstvo.

In če sem rekel, da povzroča mnogo zmote trditev, da je pravo najstvo, sem mislil na to sekundarno normo. Kajti ona, se mi zdi, ima velik pomen pri problemu naravnega prava.

Če se namreč trdi, da je pravo najstvo, se misli samo na sekundarno normo, ki, kakor rečeno, sploh ni juridična, in se prezre primarna, to je juridična norma. Sekundarna norma je vobče istovetna z etično normo. Etični normi pa je objekt poedinec kot poedinec ne pa kot član družbe. Zato naj bi bile etične norme dane poedincu apriorno, neizkustveno, neodvisno od družbe. Ker pa je sekundarna norma, kakor rečeno, vobče istovetna z etično, bi bile tudi pravne norme dane poedincu apriorno, neodvisno od družbe. Etične norme nas tukaj ne zanimajo, zato si bomo ogledali samo juridične, to je primarne norme.

Za vsako spoznanje je nujen subjekt in objekt. N. pr. če spoznavamo fizični svet, so nam pojavi tega sveta objekti, ki jih razvrščamo z miselno kategorijo vzrok-učinek. Po kakšni miselni kategoriji pa razporejamo pojave, ki jih ureja pravo? Po kategoriji sredstvo-smoter. Ampak kategorija je prazna, brez objekta. Objekt pa so družabni odnosi. Kako pa naj imam v zavesti norme, ki urejajo te odnose, predno sem te odnose zaznal? Kako naj se n. pr. izrekajo fizikalni zakoni, predno se ni zaznala in preučevala materija? Teoretično si lahko zamislimo izoliranega človeka, ki ni še prišel v dotiko z nobenim človekom: kako naj ima ta človek v svoji zavesti norme o lastnini, služnostih, pogodbah, zločinstvih itd., če še nikdar ni zaznal in ni mogel zaznati ničesar o teh socialnih odnosih? Če bi bil dovoljen poceni dovtip, bi rekli, da morajo biti pristaši naravnega prava kandidati, ki bi radi naredili izpit brez učenja. In to »naravno pravo« naj bi bilo »objektivno pravo«!

Poglejmo najprej na podlagi gorenje dedukcije, kako je s to »objektivnostjo«. Mi si moremo n. pr. zamisliti najbolj fantastično žival, ki je kombinirana iz nebroya različnih živali. Vendar, kje so meje naši kombinaciji? Meje so v tem, da kombiniramo to fantastično žival samo iz takih živali, ki smo jih kdaj videli. Mi ne moremo pridati temu

stvoru ničesar, kar nismo videli. Aplicirajmo to na pravo: Če bi poznal kdo vso socialno zgodovino vseh časov in narodov do danes, bi lahko kombiniral na najrazličnejše načine te odnose. Ali vsi ti kombinirani odnosi ne bi vsebovali nič novega, nič, kar ni historično obstajalo kot ne kombinirano. Za vse te historične odnose in njih kombinacije bi si ta človek tudi lahko zamislil drugačno pravno ureditev, kot so uredila te odnose historična prava. On si pa ne more zamisliti ureditve odnosa, ki zgodovinsko ni obstajal, ali ki ni kombinacija obstoječih odnosov. Norme za odnose, ki niso znani, so logična nemožnost. Objektivnost naravnega prava bi lahko pomenila torej samo to, da bi hotel kdo na podlagi znanih socialnih odnosov in s poznanjem historičnih prav urediti odnos drugače, kot je bil, ali je urejen. To znanje socialnih dejstev pa je dano dotičnemu izkustveno, empirično, ne pa apriorno. In ker je to urejanje njegova zamisel, bi bile te norme nekaj čisto — subjektivnega.

Ta zamisel posameznika torej niso apriorne norme, marveč empirične. Sedaj se vpraša: ali so te norme pravo?

Vzemimo povse praktičen primer: Narodno predstavništvo sklene, kralj sankcionira in promulgira zakon o stanovanjih, ki se razglasi v »Službenih Novinah«. Poedincu pa ta zakon ni po godu. Zato objavi v strokovnem ali političnem listu svoj »zakon o stanovanjih«. Nato zve ta poedinec za sodbo v lastninski stvari. Tudi ta sodba mu ne ugaja, zato se vsede, spiše svojo sodbo in jo pošlje strankam. Poleg tega zve za neko stranko, ki ji je politično oblastvo zavrnilo prošnjo, s čemer se tudi ne strinja, in sporoči stranki, da je on ugodil njeni prošnji. Primeri so trivijalni, a nič zato. Kaj pomenijo pravno vsi ti akti tega »pravodajca«! Nič! Zakaj? Zato, ker ni bil pooblaščen, da izda te akte, z drugimi besedami, ker ni bil niti zakonodajni, niti sodni, niti upravni organ. Ta ugotovitev ne sledi morda iz juridične logike, marveč iz opazovanja dejstev. Dejstva torej kažejo, da morejo ustvarjati pravo samo državni organi.

Kdo pa je državni organ? Samo tisti, ki mu daje to funkcijo pravo. Tukaj pridemo navidezno do takoimenovanega »kroga«: pravo ustvarjajo organi, pravo pa zopet določa organe. Vendar je ta »krog« samo navidezen, če pogledamo ustroj prava.

Prve pravne norme, ko se ustanovi država, ali se nasilno spremeni dotedanji pravni red, potekajo od tistih, ki so pooblaščen v to po politični moči: te organe bi lahko ime-

novali organe de facto za razliko od organov de jure. Te prve, hierarhično najvišje norme, ki so ali pisane, ali pa slede zgolj iz dejstev in ki jih danes vobče vsebujejo ustave, so legitimacija vseh ostalih norm: vse ostale norme črpajo svojo veljavnost iz teh norm. Glede spremembe teh vrhovnih norm so možne najrazličnejše kombinacije: ali more te norme spreminjati samo poseben organ (konstituanta), ali s posebno kvalificirano večino tudi organ, ki izdaja sicer samo norme, ki so izvedene iz teh vrhovnih norm (ustavo spreminjajoči parlamentarni zakoni), ali pa so te norme poljubno spremenljive, tako da je najnovejša norma najvišja po načelu: *lex posterior derogat legi priori* (angleški zakoni, norme absolutnega monarha) itd. Seveda ni potrebno, da bi se krili socijološka in pravna spremenljivost teh norm. Tako more baje narediti angleški parlament pravno vse, samo ne iz moža ženske, in vendar so vsi prepričani, da ne more kar kratko spremeniti monarhije v republiko.

Vsakdo, ki hoče na osnovi najvišjih norm ustvarjati pravo, mora biti legitimiran za to po neki pravni normi: ali je to legitimiranje izrečno ali pa samo molče, je vseeno. Ker pa se ustvarja pravo na ta način, da sledijo iz splošnejših norm vedno bolj konkretne, je organ vsakdo, ki je po pravu legitimiran, da ustvarja splošne ali konkretne norme: zakonodajec, sodnik, upravni organ, stranka, ki sklene pogodbo, skupine, ki ustvarjajo običajno pravo itd. Pojem organa je vzet tukaj seveda v najširšem smislu in ni identičen s pojmom organa v tehniškem smislu. Pojem organa pa moremo tudi sploh izločiti in rečemo: pravo ustvarjajo tisti, ki jim daje dolžnost ali pravico za to pravni red. Kelsen je izrazil ta proces v svoji »Allg. Staatslehre« na str. 98. tako: »Est ist eine Eigentümlichkeit der Rechtsordnung, dass sie ihre eigene Erzeugung reguliert, d. h. dass sie Normen enthält, die die Satzung von Normen betreffen«.

Naš »pravodajec« torej ni mogel ustvariti niti zakonov, niti izdajati sodb ali upravnih aktov, ker ni bil za to po pravu legitimiran. Vendar ga pravo pooblašča, da na drug način ustvarja pravo: če je poslovno sposoben, lahko n. pr. sklepa različne pogodbe, konkretizira s tem splošne pravne norme ter ustvarja pravo. Za tako ustvarjanje prava ga legitimira pravni red.

Pravni red torej pooblašča eno osebo, da lahko ustvarja pravo, drugo pa, da ga mora večkrat ustvarjati. To bo veljalo večkrat za organa v tehniškem smislu. Ta nujnost po pravem redu pa se zopet ne sme zamenjati s socijološko nujnostjo. Sodnik bo vsled pravne nujnosti moral

odločiti o sporu, ki mu je pravilno predložen. Organ pa, ki sklepa mednarodne pogodbe, vobče pravno ne bo obvezan, da mora skleniti vprav to in to pogodbo. Ali socijološko bo morda prisiljen, da sklene vprav to in to. To bo primer, ko je država, ki je v vojni podlegla, prisiljena skleniti mir. Pomislimo n. pr. na to, da se je pisalo pri nas naravnost o »kapitulacijah«, ko smo morali prevzeti obveze o zaščiti manjšin.

Sicer pa nam kaže nastopni razmislek vsako nemožnost naravnega prava. Te norme naravnega prava bi bile lahko identične s pozitivnimi pravnimi normami, ali pa različne od njih. V prvem primeru ni uvideti, kak pomen naj bi imele naravnopravne norme. V drugem primeru pa mora nujno priti do konflikta med naravnim in pozitivnim pravom: kajti dva različna, veljavna pravna reda na istem kraju in ob istem času sta prav tako nemogoča kot dve fizikalni telesi ob istem času na istem prostoru. To bi bila stalna anarhija, ki je ne poznamo. Tukaj bi odločala moč, ki stoji za pravnim redom, kateri red bi postal veljaven. Nikdar pa ne bi bila veljavna ob istem času oba.

Književna poročila.

Dr. Bilimovič Aleksander: Nauk o konjunkturah. Zbornik znanstvenih razprav juridične fakultete v Ljubljani. VIII. letnik 1930-1931, Strani 184. Cena 50 Din.

Knjiga predstavlja svojevrstno strokovno delo v naši skromni narodno gospodarski literaturi. »Nauk o konjunkturah« je prav za prav razširjenje in matematična poglobitev članka istega avtorja: »Nove metode proučevanja konjunktur in gospodarska prognoza«, kateri je izšel v VI. letniku Zbornika (1927-28).

Gospodarske razprave, katere čitamo v naših časopisih in revijah, bazirajo še večinoma na zastarelih kavzalno teoretičnih metodah, katere nimajo zanesljivih objektivno statistično ugotovljenih dejstev za podlago in trpijo tako več ali manj na subjektivizmu svojih avtorjev. »Nauk o konjunkturah« pa ima namen seznaniti našo javnost z novjšimi simptomatično statističnimi metodami proučevanja gospodarskih problemov, katere so proste vsakega subjektivizma, ker bazirajo na statistično ugotovljenih dejstvih. Šele potem, ko gospodarsko stanje oziroma gospodarski proces objektivno številčno preciziramo in ga z raznimi bistroumnimi matematičnimi metodami analiziramo, lahko pristopimo h kavzalnemu razglabljanju gospodarskega procesa.

Uvajanje matematike v gospodarske studije povzroča težave bravcem, ki niso matematiki. Pisec se je radi tega potrudil, da je vse matematične dedukcije kolikor mogoče poenostavil, tako da je knjiga pristopna vsem onim, ki obvladajo srednješolsko matematiko. Vso knjigo